

TEM/AKO

TOIMINTAYMPÄRISTÖN ANALYYSIA KOSKEVIEN TEKSTIEN KOOSTE

Toimintapoliittinen tavoite 1: Älykkäämpi Eurooppa

Kasvuhalukkaiden ja uudistuvien yritysten vähäinen määrä ja viennin taso matala

Haasteita

- Suomalaiset yritykset ovat keskimäärin pieniä ja yksityisyritysten osuus on suuri (62 %). Vuonna 2015 yrityksistä 93 % oli alle 10 henkilöä työllistäviä mikroyrityksiä. Yksinyrittäjien määrä on voimakkaassa kasvussa. Vuosina 2005-2016 yksityisyritysten lukumäärä on Suomessa kasvanut miltei 50 000 henkilöllä. Samanaikaisesti pk-työantajayritysten määrä on laskenut. Erityisesti laskua on tapahtunut alle 10 henkilön yritysten joukossa.
- Voimakkaasti kasvuhakuisten yritysten määrä kaikista yrityksistä on vain noin 9 % ja 2/2018 pk-barometrin mukaan kasvuhakuisten yritysten määrä on kääntynyt laskuun.
- Haasteita on yritysten kasvuhalukkuudessa ja -kyvykkyydessä, uudistumiskyvykkyydessä, kv-markkinapotentiaalin hahmottamisessa ja ekosysteemitilouden verkostoihin kytkeytymisessä.
- Viennin taso on edelleen matala. Merkittävää vientiä harjoittavien yritysten määrä on vähäinen ja vain harvoilla ns. vientikoriin kuuluvilla aloilla Suomella on kilpailuetua.
- Vienti painottuu suurelta osin suhdanneherkkiin investointihyödykkeisiin, ja valtaosa koko tavaraviennistä on suuryritysten varassa. Pienet pk-yritykset, joiden viennin arvo on korkeintaan miljoona euroa vuodessa, kattavat yhteen laskien vain noin 3 % koko viennin arvosta.
- Pk-yritysten kyvykkyys kasvun aikaansaamiseksi hyödyntää uusia digitaalisuutta hyödyntäviä liiketoiminta- ja ansaintamalleja ja niiden edellyttämiä aineettomia ja aineellisia investointeja, digitaalisten teknologioiden käyttöönotto sekä 4. teollisen vallankumouksen mahdollisuuksien hyödyntäminen (esim. automaatioasteen nosto, robotiikan, IoT:n käyttö, kyberturvallisuus, tekoälyn ja avoimen datan hyödyntäminen)
- Uuden teknologian soveltamisaktiivisuus sekä kyvykkyys luoda uusia toimintatapoja ja työmenetelmiä tuotantoprosesseissa ovat liian alhaiset.
- Pk-yritysten matala osallistumisaste t&k-toimintaan. Yritysten menestyminen kansainvälisillä markkinoilla perustuu jatkuvaan uudistumiseen t&k&i toiminnan avulla. Pk-yritysten määrä ja osuus yritysten panostuksesta tutkimus- ja kehitystoimintaan (BERD) on selvästi OECD:n standardien alapuolella.
- Yrittäjien ikääntyminen ja omistajanvaihdosten vähäisyys. Yhä suurempi osa pk-yrityksistä on ikääntyvien yrittäjien johtamia. Pk-yritysten uusiutumiskyvyn puute osaamisen ja omistajanvaihdosten osalta vaarantaa varsinkin harvaan asuttujen alueiden elinvoimaisuutta.
- Suomalaisen aikuisväestön yrittäjäsuosittavuus on melko vaatimatonta.
- Mahdollisuudet tukea kasvuyritysten investointeja ja toimintaedellytyksiä tukevia elinkeinopoliittisia julkisia investointeja myös Etelä-Suomessa.
- Saavutettavuus markkinoista.
- Työn uusien mallien hyödyntäminen.

Tulevaisuuden näkymiä

- Kansallinen ja kv-kilpailu kiristyy yritystoiminnassa, investoinneissa ja osajien saatavuudessa
- Kv-osaaminen, kv-kilpailukyky, yhteistyö ja kumppanuudet korostuvat
- Kiertotalouden, kestävä kehityksen, ympäristöystävällisyyden ja turvallisuuden korostuminen
- Ilmastonmuutoksen torjunnan tuomat liiketoiminnan kasvun mahdollisuudet tietyille elinkeinojen sektoreille, huomioiminen kaikilla toimialoilla
- Digitalisaatio, alustatalous, tekoälyohjattu robotisaatio teollisuudessa ja palvelualoilla luovat pk-yrityksille uusia liiketoimintamahdollisuuksia mutta myös muuttavat maailmankauppaa. Syntyy uudenlaisia arvonluontiketjuja ja uudenlaisia ekosysteemejä
- Jakamis- ja alustatalous muodostavat merkittävän liiketoimintapotentiaalin lähes kaikilla sovellus-alueilla
- Matkailu ja elämystalous sekä palvelualat kasvavat globaalisti ja ovat kasvualoja myös Suomessa.
- Kansainvälisen matkailun merkitys korostuu. Nopean kasvun alueille kohdistuu haasteita, esim. kestävyysnäkökulmasta. Alueiden kehittyneisyserot matkailupalveluissa ovat suuret, myös kysynnän ja tarjonnan ylläpitäminen edellyttää huomiota
- Yrittäjyyden merkitys korostuu maaseutualueilla, sillä muita työllistymismahdollisuuksia on vähemmän tarjolla kuin keskuksissa ja niiden vaikutuspiirissä. Työllisyyttä ja kasvua luova yrittäjyys muodostaa keskeisen pohjan maaseutualueiden taloudelliselle ja sosiaaliselle elinvoimaisuudelle ja sitä kautta koko Suomelle.
- Arktisen alueen merkitys EU:lle kasvaa

Tuottavuuden kasvun pysähtyminen

Haasteita

- Suomen kokonaistuottavuuden kasvu supistui huomattavasti vuodesta 2007 vuoteen 2013. Ero Ruotsiin, ja jossain määrin myös Tanskaan, sekä OECD:n keskitasoon on kasvanut ja Suomi on vain hitaasti kuromassa eroa umpeen.
- Suurin osa tuottavuuden laskusta tapahtui tuotevalmistuksessa, kun taas yrityspalvelusektori on osoittanut lievää kasvua, vaikkakin tuottavuuden taso on ollut alempi kuin Norjassa, Ruotsissa ja muissa Euroopan maissa.
- Korkean tuottavuuden ja jalostusarvon ICT-alan jyrkkä lasku on tarkoittanut sitä, että perinteisempien ja vähemmän tuottoisien toimintojen painoarvo on kasvanut taloudellisessa toiminnassa ja tuottavuudessa.

Tulevaisuuden näkymiä

- Uusien teknologioiden, osaamisen ja erityisesti digitalisaation maksimaalinen hyödyntäminen ja innovaatio toiminnan tehostaminen luovat mahdollisuuksia tuottavuuden parantamiseen.

Digitalisaation ja automaatioasteen riittämätön hyödyntäminen

Haasteita

- Digitalisaatiota aktiivisesti hyödyntävät yritykset kasvavat ja kansainvälistyvät muita nopeammin. Kuitenkin digitaalisia alustoja, tekoälysovelluksia, robotiikkaa, big dataa ja teollista internetiä hyödyntäviä pk-yrityksiä on tällä hetkellä vain muutama prosentti. Vuonna 2017 julkistetun *pk-yritysten digitaaliset kyvykkyydet ja kasvu* raportin mukaan vain 12 %:lla pk-yrityksiä digitaalisuus on oleellinen osa liiketoimintaa.
- Digitalisaation ja teknologioiden hyödyntäminen sekä käyttöönotto pk-yritysten, teollisuuden ja julkisen sektorin toiminnassa
- Tietoturvallisuus pk-yritysten toiminnassa
- Teollisuuden uudistuminen
- Osaamisalojen välinen yhteistyö on vielä liian vähäistä
- Muutosten nopeus ja ennakoimattomuus
- Yrityksien välinen polarisaatio digitalisaatiokehityksen suhteen
- Älykkäämpi Eurooppa edellyttää merkittävässä määrin digitaalisen osaamisen vahvistamista kaikissa väestöryhmissä ja panostuksia erityisesti varhaiseen vaiheeseen. Oppilaiden ja ope-tushenkilöstön tieto- ja viestintäteknologian (tvt)-osaamisen taso vaihtelee ja on osittain puutteellinen

Tulevaisuuden näkymiä

- Digitaalisuus on tärkein muutostrendi: liikkuvuus, pilvipalvelut, esineiden internet (IoT), tekoäly (AI) ja massadata ovat tärkeimpien teknologioiden joukossa digitaalitaloudessa.
- Digitalisoituminen etenee ja teknologioiden kehitys on nopeaa sekä digitaalista osaamista vahvistetaan. Digitalisaation aiheuttama työn murros vaikuttaa voimakkaasti eri sektoreihin ja mahdollistaa palvelujen, ratkaisujen ja hallinnon kehittämisen ja liiketoiminnallisen hyödyntämisen kaikkialla Suomessa, liiketoimintamallit muuttuvat
- Valmistautuminen digitalisaation tuomiin muutoksiin edellyttää yhteistyötä osaamisalojen yli.
- Lohkoketjuteknologian ja bigdatan seurannaiset hyödynnetään. Dataan perustuvat uudet palvelut ja liiketoimintamallit nousevat esille kuten myös datamäärien liikutteluun ja varas-tointiin liittyvät kysymykset.
- Kehityssyklit nopeutuvat
- Tuotannon muutos vaatii uuden ajattelutavan läpiviemistä ja kouluttamista
- Tarve työntekijöiden ja kansalaisten tv-taitojen/digiosaamisen tason parantamiselle kasvaa

Osaavan työvoiman saatavuus

Haasteita

- Osaavan työvoiman saatavuus alueellisesti ja laajasti eri toimialoilla rajoittaa yritysten kasvua
- Osaavan työvoiman saatavuus myös lisää paineita automaation, robotiikan tai uusien teknologioiden kehittämiselle ja hyödyntämiselle.
- Alueen yritysten osaamistarpeiden fokuoiminen tietyille rajatulle osaamisalueille
- Yritysten ja yritysverkostojen tarpeisiin vastaavaa koulutusta on liian vähän
- Koulutus ei huomioi riittävästi monialaista osaamista
- Osaavan työvoiman saatavuutta rajoittaa väestön ikääntyminen, muuttotappio sekä pitkät etäisyydet
- Rakennetyöttömyys, osatyökykyisyys, työvoiman ulkopuolelle jääminen ja kohtaantongelma kärjistyvät työvoimapulasta huolimatta

- Työvoiman liikkuvuus maan sisällä ja työperäinen maahanmuutto ovat heikkoa
- Kehittämistoimien rahoituksessa ESR:n ja EAKR:n riittämätön yhteys. Älykkään erikoistumisen strategiaa voitaisiin edistää ESR-hankkeilla nykyistä enemmän

Tulevaisuuden näkymiä

- Osaavan työvoiman saatavuudesta muodostuu nykyistä enemmän yritysten kasvun este
- Korkean osaamisen hyödyntämisen merkitys yritystasolla kasvaa
- Moniammatillisuus ja moniosaajuus korostuvat
- Yritystoiminnan kehittämisessä erityisesti osaamisen kehittämisen rooli painottuu ml luovi- en alojen osaamisen kehittämistä ja yrittäjäyyskasvatuksen polkujen kehittämistä asteelta toiselle sekä työelämäyhteyksien ja jatkuvan oppimisen mahdollisuuksien vahvistamista varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen eri asteilla. Osana innovaatiotoimintaa tärkeää on myös kulttuuriympäristö ja -perintö
- Työperäisen maahanmuuton merkitys kasvaa
- Maahanmuuttajien kotoutumisen tehostaminen ja työllisyysasteen nosto välttämätöntä

Innovaatiojärjestelmän riittämätön kansainvälistymisaste ja elinkeinoelämäkytkentä sekä innovaatiotoimijoiden valmiudet hyödyntää kansainvälisiä rahoituslähteitä

Haasteita

- Suhteellisen korkeiden työvoimakustannusten lisäksi kielimuuri ja syrjäinen maantieteellinen sijainti rajoittavat jossain määrin Suomen kykyä houkuttaa osajia ja kansainvälisiä investointeja tietopohjaiseen ja tuotantotoimintaan
- Kansainvälistyminen on haaste tutkimus- ja korkeakoulusektorille, sillä Suomeen tulee työskentelemään vain vähän ulkomaalaisia tutkijoita
- T&K&I-ekosysteemien parempi kytkeytyminen yliaalueellisiin ja kansainvälisiin arvoverkkoihin sekä ESR- ja EAKR-rahoituksen vahvempi kytkeminen
- Eri alueiden osaamisen ja kehittämisympäristöjen kokoaminen KV-kilpailussa pärjääviksi ekosysteemeiksi
- Korkeakoulu- ja tutkimussektorin sirpaleisuus ja yhteydet elinkeinoelämään ovat monin paikoin heikot
- Yritysten T&K&I-toiminnan aktiivisuus
- Tutkimusperäisen tiedon sekä soveltavan osaamisen yhdistäminen maakuntien elinkeinojen kehittämiseen ja pk-yritysten t&k&i-tarpeisiin
- Innovaatiotoiminnan ja kansallisen t&k-rahoituksen matala taso tietyillä alueilla
- Puutteelliset rahoitusmekanismit pilotointi- ja kokeilulaitosten rakentamiseksi ovat heikentäneet innovaatioiden kaupallistamismahdollisuuksia
- Yritysten kehittämispanoksia innovaatiotoimintaan tarvitaan lisää
- EU:n innovaatiotoimintaan liittyvää rahoitusta ei riittävästi hyödynnetä Suomessa. Rahoituksen parempi hyödyntäminen edellyttää innovaatiotoimijoiden kyvykkyyksien parantamista sekä ratkaisulähtöistä ja monialaista kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä eri toimijoiden välillä.

Tulevaisuuden näkymiä

- Tarvitaan elinkeinoelämälähtöistä soveltavaa tutkimusta, joka auttaa pk-yrityksiä yrityskoh- taisissa kehittämistoimissa. Tarvitaan kysyntälähtöistä, ekosysteemikehitykseen perustuvaa

elinkeinoelämän kehittämistä, joka auttaa innovaatioiden levittämisen ja osaamisen haasteissa

- Soveltavaa tutkimustietoa tulee hyödyntää paremmin elinkeinoelämän kasvun nopeuttamiseksi, tarvitaan uusia soveltavan tutkimuksen toimintamalleja elinkeinoelämän ja tutkimuksen yhteistyöhön ja osaamisen siirtoon
- Digitaalisuudella on keskeinen merkitys innovaatioihin perustuvan talouskasvun tavoittelussa.
- Edelläkävijämarkkinoiden synnyttämiseksi tarvitaan julkisia investointipanoksia pilotointi- ja kokeilulaitoksiin.
- EU:n puiteohjelmien avulla luodaan pohjaa tulevaisuuden kilpailukyvyille, kasvulle ja työpaikoille. Suomalaisille osallistujille puiteohjelman hankkeet tarjoavat kansainvälistymisen mahdollisuuksia sekä isoille että pienille yrityksille, korkeakouluille ja tutkimuslaitoksille.

Yksipuolinen elinkeinorakenne (aluetasolla) sekä erikoistumisen haasteet

Haasteita

- Elinkeinorakenteen muutosjoustavuuden lisäämisen haasteet, ennakoimattomat rakennemuutokset (positiiviset ja negatiiviset) ovat mahdollisia
- Aluetaloudet integroituvat yhä voimakkaammin kansainvälisiin arvoverkostoihin ja arvoketjuihin, joissa pärjätään vain kilpailukykyiseen osaamiseen perustuvilla lisäarvoa tuottavilla ratkaisuilla.
- Haasteena innovaatiovalmiuksien lisääminen elinkeinoelämän uusiutumiseen ja monipuolistumiseen
- Alueiden älykkään erikoistumisen vahvistaminen tukemaan elinkeinoelämän kehitystä
- Alustatalous, uudet teknologiat ja palvelujen hajautetut ratkaisut tulevat muuttamaan ansaintamalleja.

Tulevaisuudennäkymiä

- Uudet kasvukeinot uudistavat tuotantorakennetta
 - Yritykset eivät enää useinkaan pärjää kilpailussa pelkästään omalla osaamisellaan, vaan tarvitsevat omien kilpailuetujensa lisäksi vahvojen yhteistyökumppanien tarjoamia etuja. Nämä voivat olla muita yrityksiä, julkishallinnon edustajia tai kansalaissektorin toimijoita.
 - Kansainvälinen kilpailu tapahtuu entistä enemmän liiketoimintaekosysteemien välillä, koska niissä toimivat yritykset hyötyvät ekosysteemin yhteistyökumppanien ja toimintaympäristön tarjoamista kilpailueduista ja synergioista. Innovatiiviset liiketoimintaekosysteemit toimivat talouskasvun moottoreina luomalla uusia kasvualoja ja uudistamalla elinkeinorakennetta.

Ilmastonmuutoksen hillintä

Haasteita

- EU:n pitkän aikavälin tavoitteena on vähentää päästöjä 80-95% vuoden 1990 tasosta vuoteen 2050 mennessä. Vuoteen 2030 tavoitteeksi on asetettu vähintään 40% päästövähennykset. Pyrkimyksenä on tehdä EU:sta hiilineutraali vuoteen 2050 mennessä. Hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneelin IPCC:n tuore raportti painottaa ilmaston lämpenemisen rajoittamista 1,5 asteeseen.

- Ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi tarvitaan merkittäviä päästövähennyksiä. Nykyiset päätökset ja ilmastopimuksen osapuolten ilmoittamat toimet eivät riitä tavoitteiden saavuttamiseen
- Pelkät päästövähennys- tai energiatehokkuustoimet eivät riitä ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Materiaalien valmistuksella, kulutuksella ja materiaalien paremmalla hyödyntämisellä on myös keskeinen rooli ilmastotavoitteisiin ja hiilineutraliteetin pääsemiseksi.

Tulevaisuuden näkymiä

- Kiertotalouteen liittyy myös merkittäviä liiketoiminnan mahdollisuuksia niin globaalisti kuin kotimaassa
- Kiertotalous, kestävyys ja ympäristöystävällisyys nousevat yhä suurempaan rooliin teollisuuden, matkailun ja palvelujen kilpailukykytekijänä. Päästötavoitteisiin pääseminen edellyttää kehittämistoimia mm. teollisuudessa ja liikenteessä.
- Multimodaaliset ratkaisut liikkumisessa yleistyvät ja toimivat innovaatioalustana uusille vähähiilisille-, älykkäille- ja liikenneratkaisuille sekä liikkumista vähentäville muille digitaalisille palveluille
- Kestävyydestä haetaan teollisuuden kilpailukykyä (resurssiviisas yritystoiminta: vähähiilisyys, resurssi- ja materiaalitehokkuus)
- Kuluttajien vaatimukset resurssitehokkuuteen kasvavat
- Julkisen sektorin merkitys resurssitehokkuudessa kasvaa
- Vähäpäästöiseen ja tulevaisuudessa hiilineutraaliin maailmaan siirtyminen edellyttää muutoksia kaikilla elämänalueilla. Tämä edellyttää määrätietoista ja kokonaisvaltaista energia- ja ilmastopolitiikkaa, jossa EU:lla on merkittävä rooli suunnan näyttäjänä.
- On odotettavissa, että viimeistään tulevan kauden aikana taloudessa tapahtuu käänne taantumaa kohti. Taantumaa on ensisijaisen tärkeää tukea yritys- ja innovaatio toimintaa uuden kasvun mahdollistamiseksi. Tuettaessa yritysten T&I –toimintaa tulee läpileikkaavasti tukea vähähiilisiä toimia.
- Suomen on kohdistettava valinnat sellaisia kasvua ja hyvinvointia tukeviin toimiin, joilla voidaan vastata globaaleihin haasteisiin, mm. ilmastonmuutos. Painopisteissä tulisi huomioida Agenda 2030.

Pk- yritysten markkinaehtoisen rahoituksen alueellinen saatavuus ja investointien vähäisyys

Haasteita

- Kansallisten ja kansainvälisten investointien taso vaihtelee erittäin paljon eri suuralueiden sisällä. Koko Suomeen tarvitaan lisää kansallisia ja kansainvälisiä investointeja sekä yksityisellä että julkisella sektorilla.
- Haasteena on investointien liikkeelle saanti ja kohdentuminen alueelle. Tulevaisuudessa alueen erityispiirteisiin sopivan kasvurahastomallin selvittäminen
- Isompien investointihankkeiden kokonaisrahoituksen järjestämisessä mm. yritysten laskevien vakuusarvojen vuoksi. Pankkien käytössä olevat takausinstrumentit (SME Initiative, SME InnovFin) eivät ole helpottaneet tätä ongelmaa
- Yritysten oman pääomanehtoisen rahoituksen saamisessa on haasteita
- EU-rahastojen välisien synergioiden hyödyntäminen haasteena yritysten rahoituksessa ja investoinneissa

Toimintapoliittinen painopiste 2. Vihreämpi, vähähiilinen Eurooppa

Vähähiilisyden ja ilmastomuutoksen laaja-alaisuuden ymmärtäminen

Haasteita

- valmiudet vähähiilisyden edistämiseen hanketoiminnan kautta vaihtelevat alueittain
- vähähiilisyden käsitteellistä laajuutta ei ole vielä ymmärretty - kysymys on paljosta muustakin kuin energiatehokkuudesta
- vähähiilisyden arviointi ja toteutumisen seuranta ovat haasteellisia; vähähiilisyden käsite ja toimet eivät ole selkeitä
- kestävä kasvua ja kestävä yhteiskuntaa koskeva osaaminen ja kasvatustyö eivät vielä korostu riittävästi koulutusjärjestelmien kehittämisessä
- kaupungit ja kaupunkiseudut ovat asettaneet hyvin kunnianhimoisia vähähiilisyystavoitteita, joiden saavuttaminen vaatii niin yritysten, tutkimusorganisaatioiden kuin asukkaiden sitoutumista
- kaupungeilta puuttuu vielä keinoja tarjota ilmastönäkökulmasta kestävämpiä vaihtoehtoja asukkaille ja yrityksille
- kuluttajien merkitys uusien ratkaisujen omaksujina ja levittäjinä on kriittinen
- yritysten kyky vastata asiakkaiden kasvaviin vaatimuksiin
- pk-yritysten vähähiilisten tuote- ja palveluideoiden tuotteistus, kaupallistaminen ja markkinoillepääsy

Tulevaisuuden näkymiä

- energiamurroksen myötä pyrkimys vähentää fossiilisen energian käyttöä etenee, mihin sisältyy mahdollisuuksia uuteen liiketoimintaan ja teknologian kehittämiseen
- vähähiilisen talouden toteuttamisen osaaminen ja keinot, kuten jakamis- ja alustatalous kehittyvät
- vähähiilinen talous tuo uusia liiketoimintamahdollisuuksia sekä maaseudulla että kaupungeissa
- vähähiilinen talous korostuu jatkossa yritystoiminnassa kaikilla aloilla ja siitä tulee yhdessä vastuullisuuden kanssa kilpailuetu yrityksille
- pitkään hiiltä sitovien, pitkän elinkaaren puutuotteiden kehitystyö on merkittävä mahdollisuus alan teollisuudelle, esim. mekaanisen metsäteollisuuden ympärille rakentuu metsäbiomassaa tehokkaasti hyödyntäviä ekosysteemejä
- datan käyttäminen vähähiilisten ratkaisujen tuotekehityksessä, mittaamisessa ja vaikutusten validoinnissa
- kaupungeissa ja maaseutualueilla vähähiilisyys näkyy mm. palvelu- ja asuinrakennuksissa, tilojen käytössä, rakentamisessa, liikenteessä katuvalaistuksessa, jätehuollossa ja energiantuotannossa
- vastuullisen kuluttamisen ja kestävien julkisten hankintakäytäntöjen edistäminen tulee entistä tärkeämmäksi
- kuntien ja kaupunkien rooli vähähiilisen yhteiskunnan toimijoina kasvaa, julkisen sektorin tulee tulevaisuudessa toimia pilottien testialustana (esim. energiansäästö) ja synnyttää siten uusille innovaatioille edelläkävijämarkkinoita
- ilmastomuutoksen vaikutukset maailmantalouteen, kansainvälisiin kriiseihin ja ilmastopakkolaisuuteen heijastuvat myös Suomeen

Luontoympäristön ja luonnonvarojen vastuullinen hyödyntäminen

Haasteita

- luontoympäristö ja sen hyödyntäminen kilpailutekijänä tunnistetaan, mutta sitä ei vielä osata täysin hyödyntää
- luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen ihmisen aiheuttamista ympäristöä muuttavista tekijöistä johtuen (mm. yhdyskuntarakenteen hajautumisen seurauksena)
- rannikkovesien ja eräiden järvien huono tila, huoli pohjavesien riittävydestä ja pilaantumisesta, vedenkierron voimistuminen sään ääri-ilmiöiden myötä
- vesi- ja jätehuollon puutteet tai toimimattomuus saaristossa sekä harvaan asutulla alueella, joissa esim. matkailu moninkertaistaa asutuksen lyhytaikaisesti haastaen infrastruktuurin toimivuuden
- ilmastonmuutoksen aiheuttamat sääilmiöiden äärimuutokset, kuten tulvat ja kuivuus
- vieraslajien ja tuhoeliöstön lisääntymisen vaikutukset metsiin ja maanviljelyyn
- alueilla, joilla elinkeinot pohjautuvat luonnonvaroihin on haasteena turvata niiden käytön kestävyys ja elinkeinojen tarpeiden yhteensovittaminen

Tulevaisuuden näkymiä

- biotalous ja luonnonvarojen kestävä käyttö ja jalostaminen arvokkaammiksi tuotteiksi tuo uusia mahdollisuuksia
- ilmastonmuutos aiheuttaa haasteita vuodenaikojä hyödyntävälle maa- ja metsätaloudelle sekä matkailuelinkeinolle
- ilmastonmuutos ja siihen liittyvä energiamurros vaikuttaa luonnonvarojen käyttöön niin metsä- kuin mineraalivarojen osalta
- ympäristö- ja metsäohjelmien ja vihreän infrastruktuurin merkitys kasvaa
- puhtaaseen veteen liittyvän osaamisen ja uuden teknologian kysyntä kasvaa
- kestävä ruokajärjestelmä perustuu paikallisen puhtaan ruoan arvostukseen, eettinen tuotanto, ruokaturvallisuus, jäljitettävä tuotantoketju sekä pieni ilmastojalanjälki ovat kansainvälisiä myyntivaltteja
- puhtaan luonnon ja ympäristön merkitys kasvaa, mikä näkyy kuluttajakäyttäytymisessä
- saamelaiskulttuuri ja –elinkeinot ovat uhattuna ilmastonmuutoksen vaikutusten vuoksi

Uusiutuvan energian, energiatehokkuuden ja älykkäiden energiaratkaisujen nopeampi käyttöönotto

Haasteita

- uusiutuvan energian käyttöön siirtyminen esim. lämmityksessä
- uusiutuvan energian varastointiin liittyviä innovaatioita on syntynyt, mutta investointirahoituksessa on haasteita
- vähäpäästöisten tai päästöttömien käyttövoimien jakeluverkosto muodostuu markkinaehtoisesti vain tiiviisiin keskuksiin, joten ne edellyttävät myös julkisia investointeja
- energiantuotannon joustavuuden lisääminen (esim. kysyntäjousto, mikroverkot, kuluttajat energian tuottajina)
- tekoälyn, automaation, IoT:n, Big Datan ja 5G:n tuomat mahdollisuudet älykkäisiin energiaverkkoihin liittyen (tietoturva, sähköverkon optimointi)
- valmistavassa teollisuudessa kehitettävät vähähiiliset ratkaisut edellyttäisivät investointeja energia- ja materiaalitehokkaampiin tuotantoprosesseihin, koneisiin ja laitteisiin

- robotisaation, digitalisaation ja teknologian tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntäminen teollisuuden, yritystoiminnan ja julkisen sektorin uudistamisessa on haasteellista (automaatio, optimointi ja älykkäät ratkaisut)
- hybridiratkaisujen kehittäminen, käyttö ja optimointi (LNG-teknologia, energian varastointi ja akkuteknologia)
- puutetta uusiutuvaan energiaan liittyvistä innovatiivisista ratkaisuista ja piloteista sekä living lab –toimintamalleista
- kuntien sitouttaminen energiatehokkuustyöhön
- älykkäät energiaratkaisut vaativat myös raaka-ainetuotantoa (esim. akkujen edellyttämä kaivosteollisuus)
- kaupungeissa on edelleen paljon potentiaalia mm. kiinteistöjen energiatehokkuuden ja älykkäisiin taloihin liittyvien teknologioiden kehittämisessä
- kaupungistumisen jatkuminen edellyttää tiivistyvään kaupunkirakenteeseen sopivia asumisen, liikkumisen ja vapaa-ajan ratkaisuja
- maaseutualueilla on paljon käyttämätöntä uusiutuvan energiatuotannon potentiaalia

Tulevaisuuden näkymiä

- energiamurros ja siihen vahvasti kytkeytyvä ilmastonmuutos vaikuttavat teollisuuteen, palveluihin ja ihmisten arkeen
- uusiutuvan energian tuotanto monipuolistuu (geoterminen lämpö, pumppuvoimalat, tuuli-voima, aurinkoenergia, hybridilämpöjärjestelmät ja toisen sukupolven bioenergiatuotteet) ja energijärjestelmää sopeutetaan vaihtelevaan energiantuotantoon varastointiteknikoiden avulla
- akkuteollisuuteen ja energian varastointiin liittyvien innovaatioiden merkitys korostuu tulevaisuudessa
- haja-asutusalueilla syntyy vähähiilisiä lähienenergiaratkaisuja, joiden merkitys paikallistaloudelle on suuri

Bio- ja kiertotalouden mahdollisuuksien parempi tunnistaminen

Haasteita

- kiertotalouden demonstraatioiden ja pilot-mittakaavan toiminnan tukemisessa haasteita
- kiertotalouden kumppanuuksien ja yhteistyöverkostojen sekä symbioosien syntymistä pitäisi pystyä tukemaan siten, että tutkimustieto kanavoituu myös yritysten käyttöön
- biotalous- ja vähähiilisyysalalla on tarvetta liike-elämälähtöiselle soveltavalle tutkimukselle
- kiertotalousajattelun saattaminen osaksi liiketoimintastrategioita kaikilla aloilla on yhä kesken
- uusiutuvien raaka-aineiden ja niiden sivuvirtojen monipuolinen hyödyntäminen erilaisten arvoketjujen kautta

Tulevaisuuden näkymiä

- materiaalien parempi hyödyntäminen, kierrätys ja ekotehokas tuotteen elinkaarenaikaiset vaikutukset huomioiva tuote- ja prosessimuotoilu sekä tuotteiden elinkaaren pidentäminen kasvattavat merkitystään
- neitseellisten raaka-aineiden korvaaminen kierrätysmateriaaleilla tai sivuvirtoja hyödyntämällä lisääntyy

- teollisuuden uusiutuminen jatkuu ja odotettavissa on toimialojen sisäisiä ja yrityskohtaisia muutoksia jotka koskevat myös palvelusektoria
- uusia liiketoimintamahdollisuuksia ja potentiaalisia symbiooseja syntyy mm. cleantechin, kiertotalouden, jätehuollon, biotalouden, digitalisaation, ruokajärjestelmän ja liikenteen kytkeytyessä toisiinsa muodostaen erilaisia rajapintoja
- pitkään hiiltä sitovien, pitkän elinkaaren puutuotteiden kehitystyö on merkittävä mahdollisuus alan teollisuudelle, esim. mekaanisen metsäteollisuuden ympärille rakentuu metsäbiomassaa tehokkaasti hyödyntäviä ekosysteemejä
- kestävän rakentamisen, puurakentamisen ja yhdyskuntasuunnittelun merkitys kasvaa
- yritysten toiminnan ja tuotantoprosessien resurssitehokkuus ja uudet ratkaisut korostuvat kilpailukyvyn parantamiseksi

Kestävän liikenteen ja saavutettavuuden ongelmat vähähiilisyiden näkökulmasta

Haasteita

- pitkät etäisyydet, erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa, aiheuttavat haasteita sekä kuljetusketjuissa että henkilöliikenteessä erityisesti uusiutuviin energialähteisiin perustuvien polttoainejakelujärjestelmien näkökulmasta
- multimodaaliset liikkumisratkaisut tarvitsevat kehittämistä sekä henkilö- että rahtiliikenteessä
- harva asutus tuo haasteita joukkoliikenteen kehittämislle
- vähäpäästöisiä ratkaisuja liikkumiseen tarvitaan lisää

Tulevaisuuden näkymiä

- nykyisiä fossiilisiin polttoaineisiin pohjautuvia käyttövoimia korvataan vähäpäästöisillä tai päästöttömillä käyttövoimilla, mikä edellyttää jakeluverkostoja
- maankäytön ja liikenteen yhteensovittaminen kehittyy, kehittyneet tietoliikenneverkot ja palvelullistaminen vähentävät liikkumistarvetta
- matka- ja kuljetusketjujen digitaliset, energiatehokkaat ratkaisut (esim. liikenne palveluna: 'MaaS', 'CaaS')
- vähäpäästöisen kevyen liikenteen, raide- ja vesiliikenteen sekä sähköajoneuvojen käytön lisääntyminen

Toimintapoliittinen painopiste 3. Yhteenliitetyn Eurooppa

Laajakaistayhteyksien heikko kattavuus

Haasteita

- nopea 100 Mbit/s laajakaista on tarjolla vasta noin 54 %:lla Suomen kotitalouksista ja yrityksistä
- vain kiinteällä verkolla kyetään turvaamaan riittävä toimintavarmuus, myös 5G tarvitsee toimiakseen kiinteän laajakaistayhteyden
- data ja sen avoimuus ovat digitalisoituvassa yhteiskunnassa keskeinen raaka-aine ja arvonnäkökulman lähde, jolloin tietoverkkojen toimivuuden ja nopeuden merkitys kasvaa
- laajakaistan saatavuudessa on isoja maakunnittaisia eroja; paras tilanne on Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla, huonoin Keski- ja Kaakkois-Suomen maaseutualueilla – myös maakuntien sisällä on merkittäviä kunnittaisia eroja
- markkinaehtoisesti valokuituverkkoja rakennetaan vain suurimpien kaupunkien keskustoissa, kaupalliset teleyritykset eivät ole erityisen kiinnostuneita edes taajamista, saati harvaan asutuista seuduista
- laajakaistahankkeen tavoitteiden saavuttaminen on osoittautunut ennakoitua vaikeammaksi ja hitaammaksi (esim. Itä- ja Pohjois-Suomessa laajakaistaohjelmien hankkeista vasta puolet on toteutumassa ja lisärahoituksen tarve on n. 100 milj. euroa vuoteen 2025 mennessä)
- Venäjän rajavyöhyke estää langattomien verkkojen uusien teknologioiden täysimääräisen hyödyntämisen (jopa puolet tehosta voi jäädä käyttämättä)

Tulevaisuuden näkymiä

- EU on esittänyt vuoden 2025 tavoitetasoksi, että kaikkialla EU:ssa tulisi olla saatavilla 100 megabitin yhteydet, joiden nopeus on mahdollista nostaa yhteen gigabittiin
- laajakaistayhteyksien kehittäminen parantaa alueiden kehittämismahdollisuuksia ja on yhä välttämättömämpää palveluiden ja yritystoiminnan ylläpitämiseksi sekä uusien teollisten investointien ja tietointensiivisten yritysten houkuttelemiseksi alueelle
- koska verkkojen rakentaminen ei ole kaikilla alueilla liiketaloudellisesti kannattavaa, sitä tulee tukea julkisin varoin, jotta EU:n asettamat tavoitteet voidaan saavuttaa
- kaupungit toimivat merkittävänä alustana, kun kehittyviä tietoliikenneyhteyksiä (5G seuraajineen) aletaan hyödyntää esim. kaupunkiympäristön ja liikenteen seuraamiseen, mittaamiseen ja ohjaamiseen
- yritysten – myös julkisten palveluntuottajien – tietointensiivisyys kasvaa, tietoliikennemäärät ja tarve tietoliikenne- ja datapalveluille kasvavat

Liikkuvuuden ja sen vaatiman infrastruktuurin kehittämistarpeet

Haasteita

- alueellinen eriytyminen; kasvavien ja taantuvien alueiden kuilu syvenee
- saavutettavuudella on huomattavaa vaikutusta elinkeinoelämän kilpailukykyyn, huono saavutettavuus on erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomelle pysyvä kilpailukykyhaitta
- kaivostoiminta ja jalostava teollisuus, matkailu, biotalous, metsäteollisuus sekä esim. energia- ja ympäristötoimialat lisäävät kuljetustarpeita ja liikennettä sekä tie- että rataverkolla, mutta myös meriväylillä

- tieverkkoa rasittavat erityisesti kehittyvien alueiden asutuksen ja elinkeinoelämän kasvavat tarpeet ja niiden myötä muuttuvat liikennevirrat
- tieliikenteen päästöjen vähentäminen vaatii aktiivista toimintaa raideliikenteen, joukkoliikenteen ja kevyen liikenteen kehittämiseksi
- työvoiman liikkuvuuden esteiden poistaminen edellyttää raideliikenteen kehittämistä ja matkakaketjujen sujuvoittamista
- työssäkäynti- ja asiointialueet muuttavat muotoaan
- saaristoalueet ja –yhteydet
- tieverkon korjausvelka 8n. 2,5 Mrd euroa) jakautuu koko Suomeen
- *Itä-Suomessa* erityishaasteena vähäliikenteisen tiestön ja siltojen kunnan huononeminen sekä perusväylänpidon rahoituksen puutteet sekä junien pitkät matka-ajat ja juna- ja lentovuorojen puutteet ja yleisesti huono joukkoliikenteen palvelutaso
- *Pohjois-Suomessa* erityishaasteena pitkät välimatkat ja ohuet liikennevirrat, liikennemäärien suuret kausivaihtelut, elinkeinoelämälle tärkeän alempiasteisen tieverkon huono kunto sekä puutteet joukkoliikenteen matkaketjuissa, lentoasemien ja satamien merkitys elinkeinojen kehittymiselle
- *Länsi-Suomessa* erityishaasteena pitkämatkainen läpikulkuliikenne ja sen sekoittuminen seudulliseen ja paikalliseen liikenteeseen, raskaiden ajoneuvojen painon kasvun aiheuttama lisärasitus tiestön kunnolle, valtakunnantason tie- ja rataverkon toimivuutta häiritsevät pulonkaulat
- *Etelä-Suomessa* erityishaasteena suuret liikennemäärät ja ruuhkautuminen, jotka asettavat tieinfran kunnolle erityisvaatimuksia, TEN-T-ydinverkkokäytävän kehittäminen, lisääntyvä vapaa-ajan asuminen ja valtakunnallisesti merkittävimpien valtakunnallisten ja kansainvälisten solmukohtien sijainti alueella (kaupungit, lentoasemat ja satamat)

Tulevaisuuden näkymiä

- liikennetarvetta hoidetaan joustavilla, uusilla älykkäillä liikkumiskäytöksillä ja sähköisillä palveluilla, jolloin voidaan vähentää liikkumistarvetta ja liikenteen kokonaispäästöjä
- raide- ja vesiliikenteen osuutta lisäämällä alueellisesti sekä kansainvälisissä kuljetuksissa saadaan liikenteen päästöjä vähennettyä merkittävästi
- raideliikenteen avautuminen kilpailulle
- erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa olennaiset kehittämistarpeet liittyvät lentoliikenteen kansainvälisten yhteyksien parantamiseen, pitkämatkaisen henkilöliikenteen kehittämiseen radoilla sekä matkaketjujen toimivuuden parantamiseen
- tavoitteena on, että ympärivuotinen arkipäivän liikkuminen suurimmissa taajamissa ja matkailukeskuksissa on mahdollista ympäristöllisesti kestävin ratkaisuin, esim. eri liikkumismuotoja yhdistäviä palveluja kokonaisvaltaisesti kehittämällä
- digitaalisuus muuttaa liiketoimintaprosesseja ja parantaa suunnittelua
- ilmastonmuutoksen edetessä myrskyt, tulvat ja poikkeusolot voimistuvat ja yleistyvät, mikä edellyttää jo tulevalle ohjelmakaudella panostuksia kriittiseen infrastruktuuriin yhteiskunnan toimintavarmuuden ylläpitämiseksi
- liikkumisen, tiedonsiirron ja kuljetusten ratkaisut sekä jakamistalouden kehitys nousevat vahvasti esille
- liikenteen hiilidioksidipäästöjen rajoittaminen johtaa liikenteen sähköistymiseen ja muodonmuutokseen; liikenne muuttuu palveluksi ja joukkoliikenne lisääntyy - joskaan harvaan asutuilla alueilla joukkoliikenne ei voi poistaa myös yksityisliikenteen tarvetta

Toimintapoliittinen painopiste 4. Sosiaalisempi Eurooppa

Työn murros ja työvoiman kohtaanto-ongelmat

Haasteita

- Globaali talous, automaation ja digitalisaation muuttamat toimintatavat sekä työelämän murros haastavat työnantajat, työntekijät, työnhakijat ja eri sektorit.
- Rekrytointiongelmiin taso on hälyttävän korkea. Vuonna 2017 rekrytointiongelmia koki 37 % työvoimaa hakeneista toimipaikoista. Toimipaikoista 16 prosenttia koki työvoimapulaa, eli haettu työvoima jäi lopulta saamatta. Rekrytointivaikeuksien ennakoitaan vain pahenevan lähivuosina.
- Kohtaanto-ongelmia on niin palvelualoilla kuin teollisuudenkin toimialoilla. Palvelujen, myös digitalisointuvien, tarjonta on vaikeaa erityisesti maaseutualueilla. Myös julkinen sektori on muospaineissa ja sen kilpailukykyä ja toimintaedellytyksiä tulee turvata.
- Työn murros korostaa elinikäisen oppimisen periaatteita ja tarvetta osaamisen päivittämiseen ja jatkuvaan oppimiseen. Väestön koulutustasossa ja koulutuksen tasossa on alueellista vaihtelua.
- Vailla peruskoulun jälkeistä tutkintoa on noin 1,3 miljoonaa henkilöä 15 vuotta täyttäneistä. Lähes miljoonalla suomalaisella aikuisella on puutteelliset taidot käyttää digitaalista teknologiaa työssä ja arjessa. Osa maahanmuuttajista tarvitsee pitkäkestoista osaamisen kehittämistä työmarkkinoille siirtymisen tueksi.
- Työttömyyden taso on jäänyt Suomessa melko korkealle tasolle esimerkiksi muihin Pohjoismaihin ja eräisiin Keski-Euroopan maihin verrattuna. Keskeisiä tunnistettuja korkeaan rakennetyöttömyyteen johtaneita ongelmia ovat olleet muun muassa työvoiman heikko ammatillinen ja alueellinen kohtaanto, työntöön kannustavuus tietyissä elämäntilanteissa ja palkanmuodostuksen vähäinen joustavuus.
- Euroopan unioni ja OECD ovat säännöllisesti kiinnittäneet huomiota rakenteellisen työttömyyden korkeaan tasoon Suomessa. Arvioiden mukaan rakenteellisen työttömyyden taso vuonna 2017 oli 7,3 prosenttia. Talouspolitiikan arviointineuvoston mukaan kokonaistyöttömyys on vain 30 000 suurempi kuin rakennetyöttömyys.
- Väestön ikääntyminen ja työvoiman väheneminen korostavat työvoiman saamisen haastetta sekä tarvetta olemassa olevan työvoiman työkyvyn vahvistamiseen ja ennen aikaisen työelämästä poistumisen ehkäisemistä.
- Työnantajien asenteet ja erilaiset kannustinloukut hidastavat osittain maahanmuuttajien ja pitkäaikaistyöttömien sekä vammaisten ja osatyökykyisten työllistymistä. Vuonna 2006 työministeriön julkaiseman tutkimuksen mukaan palvelutyönantajien asenteet olivat varsin kielteiset erityisesti mielenterveyskuntoutujien tai vammaisten henkilöiden rekrytointia kohtaan. TEM:n vuonna 2017 julkaiseman työnantajatutkimuksen perusteella asenteet ovat runsaan kymmenen vuoden aikana muuttuneet myönteisemmiksi. Työnantajien asenteet eivät ole irrallisia yhteiskunnan yleisestä asenneilmastosta vaan heijastavat sitä. Tästä huolimatta näiden ryhmien osuus työttömissä on edelleen suuri.
- Riski syrjäytyä työmarkkinoilta ja syrjäntään työmarkkinoilla kohdistuu muita useammin maahanmuuttajainasiin ja pakolaisuuden perusteella Suomeen muuttaneisiin
- Suomen työmarkkinoiden erityinen ongelma on sukupuolten välinen ammatillinen segregatio. Segregatio jäykistää työmarkkinoita, ehkäisee ihmisten todellisen osaamispotentiaalin toteutumista ja tehokasta hyödyntämistä sekä aiheuttaa turhia keskeyttämisiä ja alanvaihtoja. Koulutuksen ja työurien eriytyminen sukupuolen mukaan pahentavat kohtaanto-ongelmaa. Euroopan työolotutkimuksen (2015) mukaan Suomen ammattirakenne on Euroopan toiseksi

eriytynein Viron jälkeen. Vain 11 % suomalaisista ilmoitti, että hänen työnimikkeellään työskentelee yhtä paljon miehiä ja naisia. Ammatillinen eriytyminen on johtanut myös merkittävään palkkaeroon miesten ja naisten välillä (EU:n 8. suurin). Tämä näkyy myöhemmin eläkkeissä ja ikääntyneiden naisten heikkona taloudellisena asemana. Naisten kokemat tasa-arvo-ongelmat uralla etenemisessä, palkkauksessa ja työpaikoilla ovat edelleen yleisiä.

- Alueellinen ja ammatillinen liikkuvuus ja työn perässä muuttaminen ei houkuttele riittävästi. Julkinen liikenne ei mahdollista työmatkaliikennettä entiseen tapaan kaikkialla Suomessa. Tuoreen selvityksen perusteella noin 30 prosenttia suomalaisista olisi valmis muuttamaan työn perässä toiseen paikkakuntaan ja 45 prosenttia ei. Neljännes vastaajista ei osannut sanoa. Muuttovalmius on korkeampaa Pohjois- ja Itä-Suomessa kuin Länsi- ja Etelä-Suomessa.
- Asumisen hinta estää työvoiman liikkuvuutta kasvukeskuksiin, joissa on työvoimapulaa; toisaalta kiinteistöjen arvon jatkuva alentuminen syrjäisemmällä alueella estää työvoiman liikkumista pienemmille paikkakunnille, joiden houkuttelevuutta muutoinkin pienentää niukat työmarkkinat.

Tulevaisuuden näkymiä

- Suomi tulee tarvitsemaan enemmän osaajia kuin mitä Suomen oma väestö tarjoaa. Työperäisen maahanmuuton lisääminen on välttämätöntä samoin kuin kansainvälisten opiskelijoiden houkuttelu jäämään työvoimapuutetta kokeville alueille.
- Jatkossa tarvitaan entistä enemmän moniosajia ja ammatillista ja alueellista liikkuvuutta.
- Koulutuksen saavutettavuutta tulee kehittää niin alueellisesti kuin myös alhaisen osaamistason väestöryhmille.
- Lyhyet, tarvepohjaiset ja räätälöidyt koulutukset lisääntyvät
- Vahvojen tutkimus- ja osaamiskeskittymien osaaminen on tärkeää saada alueen yritysten käyttöön ja hyödynnettyä niiden kansainvälisiä verkostoja liiketoiminnassa.
- Teknologiset muutokset, etenkin digitalisaatio, mahdollistavat teknisesti uudenlaiset tuottaja-asiakas-asetelmat. Tämä näkyy uusien työn muotojen, kuten vuokratyön, alustatalouden, uudenlaisten yksinyrittäjyyden muotojen (portfoliotyö, joukkoistettu työ, yrittäjäkollektiivit), freelance-työn, työntekijöiden jakamisen, ym. esiinnousuna.
- Yrittäjyyden ja yritysmyönteisyyden edistämistä tarvitaan kaikissa ikäluokissa mm. koulutuksessa. Satunnaisesti työkeikkoja tekeviä on arviolta noin 50 000. Työn tekemisen muodoissa on kuitenkin tapahtunut vain maltillista siirtymää kohti keikkamaista ja yrittäjämäistä mallia. Tarve edistää palkkatyön ja yrittäjyyden eri muotojen sekoittumista. Suomalaiset yritykset ovat keskimäärin pieniä ja yksinyrittäjien osuus on suuri (62 %).
- Työsuojelun, työhyvinvoinnin ja oikeusturvan merkitys korostuu yksinyrittäjien ja muiden keikkatyöntekijöiden osalta. Monimutkaistuvan työelämän vaikutukset työturvallisuudessa huomioitaviin asioihin eivät ole vielä selvillä.
- Tarve opintojen ohjaukseen ja aiemmin opitun tunnistamiseen lisääntyy. Toisen asteen koulutukseen pääsy vaatii yhä nuorempana uravalintojen tekemistä ja harvaan asutuilla alueilla poismuuttoa kotoa. Verkko-opetusmallien käyttö sekä yritysten käyttö oppimisympäristönä lisääntyy. Sosiaalisia innovaatioita tulee enemmän.
- Työllistymisen kaari nähdään laajana, alkaen lasten ja kouluikäisten mahdollisuuksista.
- Koulutuksesta koulutukseen ja koulutuksesta työhön siirtymisen merkitys kasvaa.
- Sukupuolen mukaista eriytymistä tulee poistaa edistämällä työmarkkinoille osallistumista ja urakehitystä ja edistämällä mahdollisuuksia yksityiselämän ja sen velvoitteiden sekä työn yhdistämiseen eri työpaikoissa.

- Nuorille tarvitaan työelämätaitojen opettamista ja työelämässä pysymisen tukemista. Tarve edistää työelämän ja oppimismuotojen monimuotoistumista ja joustavuutta.
- Oppilaitosten yhteistyö yritysten ja kolmannen sektorin kanssa lisääntyy ja tarvitaan ketterää ennakkointia työelämän murrokseen reagoimisessa.
- Tarvitaan uudenlaisia koulutuskokeiluja yksilöllisten ratkaisujen kehittämiseksi ammattiin valmistumiseen ja työllistymiseen. Tarvitaan näyttötutkintojen, täydennyskoulutusmallien ja aikuisten perustaitojen kehittämistä. Elinikäisen oppimisen mahdollisuuksia lisätään erityisesti työssä olevalle työvoimalle ja yrittäjinä toimiville.
- Työ- ja elinkeinopalveluja kehitetään vahvassa yhteistyössä palveluja tuottavien yritysten, koulutuksen, kolmannen sektorin ja julkisen sektorin kanssa.

Köyhyyden ja eriarvoisuuden lisääntyminen - osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen

Haasteita

- Huono-osaisuus ja eriarvoisuus ovat lisääntyneet. Suomessa on köyhiä. Leipäjonoissa asioi Suomessa viikoittain 20 000 henkilöä. Perustoimeentulon saajien määrä on pysynyt ennallaan, mutta pitkäaikaisesti toimeentulotukea saaneiden määrä on kasvussa kaikissa ikäryhmissä sekä lapsiperheissä ja yksinhuoltajien kotitalouksissa sekä naisten osalta. Yksinasuvien miesten korkea pitkäaikaisesti toimeentulotukea saavien määrä on pysynyt ennallaan
- Väestö polarisoituu ja huono-osaisuus kasautuu ja periytyy. Alueelliset erot kasvavat. Itä- ja Pohjois-Suomen alueet sekä Keski-Suomen ja Kymenlaakson maakunnat erottuvat suuremman huono-osaisuuden alueina, mutta inhimillinen huono-osaisuus on kaikkein yleisintä Uudellamaalla. Uudellamaalla vallitsevat samaan aikaan sekä hyvä taloudellinen että huono sosiaalinen tilanne. Kaupunkiseutujen sisällä voimistuva alueellinen eriytyminen ja väestöryhmien kokemusmaailmojen erkaantuminen heikentävät väestösuhteita.
- Huono-osaisuutta ilmentävät mm. alkoholin liiallinen käyttö, muita suurempi itsemurhariski, asunnottomuus, alhainen äänestysaktiivisuus, alainen koulutustaso, yksinäisyys, haasteet sote-palveluiden saannissa, työllistymisen ongelmat ja toimeentulovaikeudet. Nuoret tarvitsevat tukea erityisesti kun vanhemmuudessa on haasteita. Vanhempien mielenterveysongelmat voivat johtaa nuorten varhaiseen työkyvyttömyyteen
- Työttömyys itsessään heikentää työ- ja toimintakykyä ja toisaalta työ- ja toimintakyvyn väjyys heikentää työllistymismahdollisuuksia. Työelämän ulkopuolella olevilla vakava psyykinen kuormittuneisuus on yli kolme kertaa yleisempää kuin väestöllä keskimäärin. 60 % kokee hankalaksi kattaa kotitalouden menot. Yli puolet kokevat terveytensä keskitasoisiksi tai huonommaksi ja neljännes kokee itsensä yksinäiseksi.
- Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeellä on noin 145 000 henkilöä. Masennus on suurin yksittäinen syy työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen. Muita syitä ovat mm. tuki- ja liikuntaelinsairaudet. Osatyökyvyttömyyseläkkeiden määrä kasvaa. Vuonna 2017 jäi 5 600 ihmistä osatyökyvyttömyyseläkkeelle. Työmarkkinat eivät riittävästi tue osatyökykyisten työllistymistä.
- Terveyserot kasvavat. Terveiden sosioekonomiset erot polkevat paikoillaan. Elinajanodotteen erot ylimmän ja alimman tuloviidenneksen välillä ovat naisilla 5,6 ja miehillä 10,6 vuotta. Terveysongelmat vaikuttavat negatiivisesti tuloihin.
- Palvelujärjestelmän resurssit jakautuvat epätasa-arvoisesti ja niiden saatavuus on huono. 10 % väestöstä käyttää noin 80 % sote-palveluista. Työttömät käyttävät muita vähemmän terveydenhuollon palveluita ja sosiaali- ja terveysongelmat kasautuvat hoitamattomina. Paljon palveluita tarvitsevien osalta palveluiden tarpeen arviointi ja tarpeen mukainen hoito eivät

toteudu. Riittävien mielenterveys- ja päihdepalveluiden saanti on vaikeaa, palveluissa on alueellista epätasa-arvoa ja osaamisen puutetta. Kieli- ja kulttuurierot haastavat nykyiset sote-palvelut uudistumaan. Pakolaisten mielenterveysongelmat ovat haaste yhteiskuntaan kiinnittymiselle sekä opinto- ja työelämäpoluilla pärjäämiselle.

- Maakunta- ja sote-uudistuksessa riskinä on palvelujärjestelmän pirstaloituminen, palveluiden saannin heikkeneminen haja-asutusalueiden ulkopuolella sekä palveluiden digitalisointi, johon heikoimmassa asemassa olevilla ei ole pääsyä eri syistä.
- Vammaisten määrä työllistymistä tukevien toimenpiteiden piirissä vaihtelee merkittävästi paikkakunnittain ja vuosittain.
- Harventuva koulutusverkko syrjäyttää osan nuorista
- Maahanmuuttajat keskittyvät Etelä-Suomeen ja suurimpiin kaupunkeihin.
- Etenkin mm. maahanmuuttajanaisten jääminen kotiin lasten kanssa ja suuri lapsiluku ovat esteenä naisten työ- ja koulutusurille. Haasteena naisten heikko asema tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymyksissä alakulttuureissa.
- Suomessa kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneita on jo 9 000. Näiden ihmisten inhimillinen hätä ja näköalattomuus on uhka valtaväestön turvallisuudelle. Myös paperittomien määrä etenkin suurissa kaupungeissa kasvaa; riskinä on järjestäytyneen rikollisuuden kasvu.
- Etnisten vähemmistöjen esim. romanien työllisyysaste on muuta väestöä heikompi ja koulumenestys heikompi
- Rikoksen uusijoiden vankilasta vapautuneiden yhteiskuntaan kiinnittymisen haaste.
- Asunnottomien yksinasuvien määrä on koko maassa pysynyt 1,2/1 000 asukasta. Asunnottomuus kasautuu suuriin kaupunkeihin ja erityisesti Helsingin ja Uudenmaan alueelle. Se syrjäyttää työmarkkinoilta arjen toimintaedellytysten puuttuessa.
- EU on kiinnittänyt huomiota Suomen varhaiskasvatusta koskevaan osallistumisasteeseen, joka jää selvästi EU-keskiarvon alle. Samoin EU on kiinnittänyt huomiota maahanmuuttajataustaisten henkilöiden heikompaan osaamis- ja koulutustasoon ja erityisesti maahanmuuttajataustaisten vähäiseen korkea-asteen koulutukseen osallistumiseen.

Tulevaisuuden näkymiä

- Jatkuva polarisoituminen ja eriarvioistumiskehitys uhkaavat yhteiskuntarauhaa ja kansantaloutta
- Huono-osaisuus kasaantuu ja ylisukupolvistuu.
- Kaikki eivät edelleenkään ole tai pääse tai voi osallistua vapaille työmarkkinoille.
- Osallisuusrakenteiden luominen ja vahvistaminen, esimerkiksi syrjivien käytäntöjen poistaminen, sosiaaliturvan ongelmakohtien selättäminen sekä heikossa asemassa olevien osallistumisedellytysten parantaminen heidän elämäänsä koskeviin asioihin, päätöksiin, työmarkkinoille ja yhteiskunnalliseen keskusteluun tulevat tärkeämmiksi.
- Vammaisten ja vajaakuntoisten toiminta- ja työkyvyn sekä osallisuuden edistämisen merkitys kasvaa.
- Tuleva kunta/maakuntayhdyspinta vaikuttaa monialaisiin oppilas- ja opiskeluhuoltopalveluihin sekä varhaiskasvatukseen.
- Varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen tuen jatkumojen merkitys kasvaa samoin kuin varhaiskasvatukseen soveltuvien infrastruktuurin kehittäminen, lasten ja nuorten digi- ja monilukutaitojen parantaminen sekä tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen oppimisympäristön kehittäminen varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa.
- Sosiaalisen osallisuuden edistämisen, köyhyyden torjunnan ja ulkopuolisuuden uhan alla olevien tunnistamisen merkitys entistä suurempi.

- Osallisuusrakenteiden ylläpitäminen vanhusväestön aktiivisuuden ja terveyden edistämiseksi etenkin syrjäisillä vanhenevilla maaseutualueilla tuo haasteita.
- Lasten (myös maahanmuuttajataustaisten) sosiaalisen integraation edistämiseen ja köyhyysriskin välttämiseen kiinnitettävä edelleen huomiota. Varhainen puuttuminen ja perheiden auttaminen kasvatustyössä on tärkeää. Erityispanostus maahanmuuttajataustaisten lasten varhaiskasvatukseen ja lasten kielen kehityksen tukemiseen.
- Maahanmuuttajien kotoutumiseen panostaminen yhä tärkeämpää. Hyvät ja toimivat väestösuhteet lisäävät turvallisuuden tunnetta ja viihtyvyyttä ja ovat lisäksi merkittävä elinvoima- ja kilpailutekijä.
- Sosiaalisen osallisuuden edistämässä erityisesti nuorten syrjäytymiskehityksen asettamiin haasteisiin sekä luovuuteen tulee panostaa entistä enemmän osana työllisyyden ja hyvinvoinnin edistämistä.
- Päihde- ja peliriippuvuudet muuttuvat nopeasti ja trendien ennustaminen on vaikeaa. Terveys- ja liikuntakasvatuksen haasteet kasvavat.
- Sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistaminen, sote+TKI-kokonaisuuden kehittäminen ja sosiaaliset innovaatiot korostuvat.
- Työllisyyden, työttömyyden, työkyvyttömyyseläkkeen, osa-aikaeläkkeen ja toimeentulon yhteensovittamiseen luodaan uusia ratkaisuja, jotka helpottavat myös heikoimmassa työtilanteessa olevien mahdollisuuksia ottaa vastaan satunnaisia ja osa-aikatöitä ilman pelkoa arkielämän perustoimeentulon romahtamisesta.
- Yhdenvertaisten palvelujärjestelmien kehittämisen merkitys yhteistyössä järjestöjen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten, kuntien ja kuntayhtymien sekä yritysten ja seurakuntien kanssa korostuu
- Kolmannen sektorin työ ja kokemusasiantuntijuuden merkitys vahvistuu.
- Yhteisötalouden ja yhteiskunnallisten yritysten asema vahvistuu.
- Julkisia hankintoja rakennetaan haasteellisessa elämäntilanteessa olevien työllistymistä tukeviksi
- Aktiivimallia kehitetään

Toimintapoliittinen painopiste 5. Kansalaisten Eurooppa

Kaupunki-, maaseutu- ja rannikkoalueiden paikallinen kehittäminen on osa EU:n tukemaa subsidiariteettiperiaatteen toteuttamista käytännön tasolla jäsenmaiden kansalaisten parissa paikallisella tasolla. Sitä voidaan toteuttaa usean rahaston avulla ja erilaisilla hallinnollisilla järjestelyillä, joilla tuetaan yhteisölähtöistä kehittämistyötä toimijoiden itsensä strategioihin perustuen.

Kaupungistuminen keskittävänä ja hajauttavana voimana

Haasteita

- Globaali kaupungistumistrendi haastaa osin haja-asutusalueiden elinvoimaa ja niitä uhkaa eriytyminen digitalisaation, syrjäytymisen ja palvelujen näkökulmasta. Toisaalta kaupungistuminen tarjoaa mahdollisuuksia maaseutualueille, mikäli siellä kyetään luomaan tuotteita ja palveluja väestökeskittymille.
- Haasteena on luoda sekä maaseutu- että kaupunkialueille kasvukosysteemejä, jotka tukevat yritteliäisyyttä ja liiketoimintaa.

Tulevaisuuden näkymiä

- Kaupungistuminen on globaali megatrendi, joka jatkaa vahvistumistaan. Ilmiö haastaa sekä kaupunkien sisällä paineina vasta entistä suuremman asukasmäärän tarpeisiin asumisen, liikkumisen, palvelujen, koulutuksen että työpaikkojen osalta, että nousevana kysymyksenä kaupunki-inklusiosta ja kaupunkitilan uudelleen määrittelystä.
- Kaupungistumisen rinnalla on myös heikkoja signaaleja, jotka vahvistavat maaseutualueiden vetovoimaa, jotka osattava tunnistaa ja hyödyntää.

Syrjäytyminen lisääntyy sekä kaupungeissa että maaseudulla

Haasteita

- Syrjäytymisen lisääntyminen eri syistä niin kaupungeissa kuin maaseudullakin luo tarvetta kolmannen sektorin työlle sekä kansalaisten osallistamisessa, että palvelujen tuottamisessa. Hyvinvoinnin ja osallisuuden kokemukset polarisoituvat. Kaupungeissa asuinalueiden sosiaalinen segregatio kasvaa. Maaseudulla palveluverkon harventuminen ja yksinäisyyden kokemukset esimerkiksi ikääntyneiden piirissä lisäävät syrjäytymisen kokemuksia.

Tulevaisuuden näkymiä

- Eriarvoisuus sosioekonomisten ryhmien, sukupuolten ja maantieteellisten alueiden välillä sekä syrjäytyminen uhkaavat kasvaa ilman määrätietoisia toimia. Ilmastomuutos ja muut globaalit trendit vähentävät turvallisuuden tunnetta. Hyvinvoinnin turvaaminen vaatii paljon uudenlaista toimeliaisuutta ja kansalaisten panosta erilaisten osallistumiskanavien – ja keinojen avulla.

Uudistuva demokratia haastaa uusiin toimintatapoihin

Haasteita

- Kansalaisten organisoituminen aktivoituminen eri teemoja ympärille haastaa kaupungit (kunnat) näkemään roolinsa yhä selkeämmin alustoina, joissa kaupunkilaisille annetaan tilaa toteuttaa omia ideoitaan. On kuitenkin haasteellista osallistaa monenlaisia vähemmän aktiivisia väestöryhmiä oman elinympäristönsä kehittämiseen.
- Kansalaistoimijoiden tulee osata paremmin hyödyntää EU:n hankeresursseja ja työkaluja.
- Perinteinen yhdistys- ja järjestöaktiivisuus on laskussa eikä houkuttele nuorempia väestönosia mukaan kansalaistoimintaan totutuilla keinoilla. Tulevaisuuden haasteena nähdäänkin entistä suurempi eriytyminen oman välittömän sidosryhmän muodostamiin kupliin, joissa jaetaan sama arvopohja ja mieltymykset, eikä synny luontevaa dialogia muiden paikallisten toimijoiden kanssa.
- Osallistamisen merkitys maaseutualueilla on suuri. Erilaisten maaseutumallien hyödyntäminen kaupunkikehittämisen rinnalla.

Tulevaisuuden näkymiä

- Suoran vaikuttamisen, osallistumisen ja itse tekemisen tarve kasvaa. Neljäs sektori vahvistuu ja ilmenee erilaisina järjestäytymättöminä kansanliikkeinä tai pop-up tyyppisinä tilannekohtaisina aktiivisuuden ilmaisuina.
- Digitalisaatio ja sosiaalinen media korostavat jatkuvan vuorovaikutuksen ja tavoitettavuuden merkitystä.
- Yhteissuunnittelun käyttöönotto sekä kumppanuuden vaade kasvavat ja tulevat muuttamaan toimijoiden (kaupunkien ja kuntien, viranhaltijoiden) rooleja.